

بررسی سطح توسعه اجتماعی و اقتصادی در روستاهای حاشیه دشت یزد- اردکان

احمد فتاحی اردکانی

استادیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه اردکان

(تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۳- تاریخ تصویب: ۹۲/۰۴/۰۲)

چکیده

نخستین قدم در برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی شناسایی وضع موجود روستاهاست؛ همچنین برای تخصیص اعتبارات و منابع میان این روستاها شناسایی جایگاه روستاها از نظر برخورداری از مواهب توسعه اجتماعی و اقتصادی ضروری است. برای رتبه‌بندی روستاها بر اساس عوامل مختلف کشاورزی، بهداشت، زیربنایی، اداری و سیاسی، ارتباطات، خدمات، آموزش و فرهنگی و جمعیت، روش‌های متفاوتی وجود دارد. در این مطالعه، رهیافت تاکسونومی عددی استفاده شده است که با تلفیق کردن شاخص‌های مختلف درجه توسعه‌یافتگی روستاهای دشت اردکان- یزد را مشخص می‌کند. پژوهش حاضر وضعیت ۴۸ روستای دشت اردکان- یزد را به روش تمام‌شماری روستاهای مشمول طرح‌های هادی در سال ۱۳۸۸ آمایش کرده است. روستاها بر اساس داده‌های موجود طبقه‌بندی شدند. این تحقیق نشان داد که هر روستا ممکن است در عوامل مختلف رتبه‌بندی‌هایی به غیر از رتبه کل داشته باشد. روستاهای ترک‌آباد، محمدآباد و بفرویه در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته‌اند؛ همچنین نتایج نشان داد که روستاهای پرجمعیت لزوماً درجه توسعه‌یافتگی مناسبی نیز نخواهند داشت. این رتبه‌بندی‌ها می‌تواند مبنایی برای برنامه‌ریزی در روستاها در نظر گرفته شود.

واژه‌های کلیدی: تاکسونومی، تحلیل عاملی، توسعه‌یافتگی، دشت یزد- اردکان، رتبه‌بندی، روستاها.

مقدمه

این است که در ده تا پانزده سال گذشته اولویت‌های دولت‌ها و الگوهای بسیاری از کارگزاری‌های کمک‌کننده در حال تغییر بوده است. بانک جهانی، بر اساس تعریف محافظه‌کارانه‌اش، تعداد افرادی را که در کشورهای جهان سوم همچنان در فقر به سر می‌برند و با فلاکت و ناامنی ناشی از فقر دست به گریبانند بیش از یک میلیارد نفر برآورد می‌کنند. در بسیاری از کشورها، به‌ویژه در جنوب صحرای آفریقا و جنوب آسیا، روستاییان فقیر نیمی از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند.

توسعه منطقه‌ای و روستایی در کنار توسعه یکپارچه ملی برای استفاده از قابلیت‌ها و امکانات کل کشور و استفاده

امروزه، مقوله "توسعه" دغدغه خاطر بسیاری از کشورهای جهان است. به زبان ساده، توسعه چیزی جز رضایت‌بخش‌تر کردن وضعیت زندگی مردم نیست. بدون غذا، سلامت، امکانات و رفاه، هیچ‌کس از زندگی خود راضی نخواهد بود؛ بنابراین توجه به این مواهب در اصول بنیادین توسعه، اجتناب‌ناپذیر است. در برخی محافل، توسعه روستایی موضوعی منسوخ شده تلقی می‌شود؛ این بدان معنی نیست که از شیوع یا شدت فقر روستایی در کشورهای جهان سوم در سال‌های اخیر کاسته شده است، بلکه در بخش‌های بزرگی از جهان این موضوع کاملاً بر عکس است و دلیل آن

را برای توسعه یکپارچه و متوازن روستاها ایجاب می‌کند. در مطالعه Karami and Abdeshahi (2010)، درجه توسعه‌یافتگی مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد در سال ۱۳۸۴ تعیین شده است. مقادیر فازی هر یک از شاخص‌ها برای مناطق روستایی نشان داد که حد بحرانی برای شاخص توسعه‌یافتگی ۵۷ درصد بوده است و تمامی شهرستان‌ها زیر این مقدار قرار دارند. مناطق روستایی شهرستان دنا بیشترین فاصله را با مقدار بحرانی دارند و از نظر توسعه‌یافتگی در رتبه آخر هستند. کم‌ترین فاصله شاخص توسعه‌یافتگی در میان مناطق روستایی به شهرستان گچساران تعلق دارد و مناطق روستایی شهرستان کهگیلویه و بویراحمد رتبه‌های دوم و سوم را کسب کرده‌اند.

از دیدگاه توسعه، برخورداری از قابلیت‌های مختلف طبیعی، اقتصادی و غیره و نیز میزان بهره‌مندی از امکانات و استعدادهای خدادادی و نحوه استفاده از آن‌ها بیانگر وضعیت جوامع روستایی در هر منطقه است. در این فرایند، تعیین سطوح برخورداری و توسعه نواحی روستایی و بررسی توانایی‌ها و ضعف‌های شرایط هر ناحیه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی، زمینه تخصیص بهینه منابع و امکانات را برای توسعه هماهنگ، یکپارچه و متوازن روستاها فراهم می‌سازد. در این بین، تعیین و تحلیل سطوح برخورداری نواحی روستایی در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و فرهنگی با استفاده از روش‌های کمی نقش مهمی در این فرایند دارد. هدف از این تحقیق رتبه‌بندی درجه توسعه‌یافتگی روستاهای دشت اردکان- یزد با استفاده از شاخص‌های توسعه در بخش کشاورزی و زیربنایی و همچنین اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بررسی شدت نابرابری (ضریب پراکندگی) آن‌ها در سال مورد بررسی است. طبق آمار سال ۱۳۸۵ وسعت دشت اردکان- یزد ۱۴۹۰۵ کیلومتر مربع و تراکم نسبی جمعیت در این دشت ۶/۶ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است؛ در حالی که این تراکم در سطح استان یزد ۲/۵ نفر در هر کیلومتر مربع است. دشت اردکان- یزد از لحاظ تقسیمات سیاسی کل یا قسمتی از ۷ شهرستان به نام‌های اردکان، بافق، تفت، صدوق، میبد، مهریز و یزد و ۱۱ دهستان را در بر گرفته است. مجموع روستاها و آبادی‌های این دشت ۴۳۱ روستا و آبادی است که از این تعداد ۲۱۳ روستا و آبادی دارای سکنه و ۲۱۸ روستا خالی از سکنه است. شایان ذکر است از آنجا که قسمت‌هایی از دشت که

بهینه از آن‌ها اهمیت بالایی دارد. حرکت جوامع به سوی تکامل محتاج بررسی، مطالعه و شناخت روند گذشته و پیش‌بینی وضعیت آینده است. دوگانگی اقتصادی- اجتماعی در مناطق مختلف هر سرزمین پدیده شایع جوامع توسعه نیافته است. همان‌طور که روند توسعه‌یافتگی در کشورهای مختلف جهان مراتب گوناگون دارد، در داخل یک کشور نیز روند توسعه‌یافتگی در بین استان‌ها و مناطق مختلف نیز یکسان نیست (Wei and Kim, 2002).

به عبارت دیگر، به علت امکانات بالقوه منطقه‌ای، توسعه‌یافتگی مناطق گوناگون کشور ممکن است در بخش‌های مختلف آموزشی، بهداشتی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، کشاورزی و غیره با یکدیگر متجانس نباشد و این امر ضرورت مطالعه و بررسی هرچه بیشتر در بخش‌های یادشده را نمایان می‌سازد؛ چرا که آگاهی و شناسایی مسئولان از وضعیت موجود مناطق مهم‌ترین گام در فرایند برنامه‌ریزی توسعه است. توسعه کشاورزی و توسعه روستایی محور اصلی توسعه ملی است و توسعه و رشد بخش کشاورزی موتور و محرکه اصلی توسعه روستایی است و علت آن اشتغال بیش از ۸۰ درصد جمعیت روستایی جهان سوم به طور مستقیم و غیر مستقیم در فعالیت‌های کشاورزی است. در نظریه Todaro، توسعه ملی وابسته به توسعه روستایی است؛ چرا که ریشه تمامی مشکلات و مسائل عقب ماندگی‌ها مثل فقر، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده در مناطق روستایی قرار دارد (Todaro, 1987).

بر این اساس، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بخش کشاورزی محور توسعه تلقی شده است و اهداف این بخش را در راستای توسعه اقتصادی در بسیج کلیه امکانات ملی و همه بخش‌های اقتصادی برای رسیدن به خودکفایی در تولید کالاهای اساسی کشاورزی، تقویت توان اقتصادی روستاها و احیای آن‌ها، که منبع و جایگاه اصلی تولیدند، بیان داشته است (Asayesh, 2000).

Bhatia and Rai (2004) با استفاده از ۲۳ شاخص به کمک روش‌های تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی به تعیین سطح توسعه ۳۸۰ بلوک در ۳۲ منطقه از هند در سال ۲۰۰۱ پرداخته‌اند.

Bayat (2010) در مطالعه خود نشان داد که تفاوت‌ها و نابرابری‌هایی در سطح روستاهای بخش کوار وجود دارد؛ پس این تفاوت‌ها لزوم تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های هدفمند

تاکسونومی از روش‌های معمول در بررسی سطح توسعه مناطق یا نقاط مورد بررسی و گروه‌بندی آن‌ها در مجموعه‌های همگن است که بارها سازمان یونسکو برای سنجش سطح توسعه کشورها توصیه کرده است. در این مطالعه نیز از طریق رهیافت تاکسونومی عددی با تلفیق- کردن شاخص‌های مختلف به بررسی سطح توسعه اجتماعی و اقتصادی در روستاهای حاشیه دشت یزد- اردکان پرداخته شده است. بر این اساس، تعداد ۶۷ شاخص توسعه در قالب هشت دسته: امکانات و خدمات، آموزشی و فرهنگی، بهداشتی و پزشکی، اقتصادی و اجتماعی و کشاورزی استفاده شده است که شاخص‌های هر دسته در جدول زیر آورده شده است.

در شهرستان بافق واقع شده است بدون پوشش جمعیتی است، آمار و اطلاعات شهرستان بافق در تحقیق حاضر لحاظ نشده است (Statistical Center of Iran, 2010).

مواد و روش‌ها

روش تجزیه و تحلیل تاکسونومی از تکنیک‌های معمول در بررسی سطح توسعه مناطق یا نقاط مورد بررسی و گروه‌بندی آن‌ها در مجموعه‌های همگن است. در این روش، معمولاً یکی از نقاط مورد بررسی برای نقطه یا منطقه ایدئال انتخاب می‌شود و نقاط یا مناطق دیگر را بر مبنای آن درجه‌بندی می‌کنند؛ بدین ترتیب تفاوت یا فاصله هر منطقه از آن منطقه ایدئال معین می‌شود. روش تجزیه و تحلیل

جدول ۱. شاخص‌های توسعه روستاهای مورد بررسی در دشت اردکان- یزد

شاخص‌ها	نام متغیر
شاخص‌های کشاورزی	سرانه سطح زیرکشت محصولات زراعی در روستا، سرانه سطح زیر کشت باغی در روستا، درآمد سرانه حاصل از گندم، درآمد سرانه حاصل از محصولات باغی غالب (انار، پسته و بادام) در روستا، سرانه اراضی کشاورزی برای هر روستایی، نسبت کشاورزان خرده‌مالک (کشاورزان دارای کمتر از یک هکتار زمین زراعی یا باغی) به عمده‌مالک، سرانه تعداد دام برای هر روستایی (بر اساس واحد دامی)، سرانه تعداد طیور برای هر روستایی، درآمد سرانه حاصل از تولیدات دامی در روستا، درآمد حاصل از تولیدات طیور در روستا، سرانه تعداد کندوی موجود در روستا، درآمد سرانه حاصل از تولید عسل، درآمد سرانه کل در بخش کشاورزی در روستا، درصد اراضی تجهیز و نوسازی شده (هکتار) در هر روستا، درصد مکانیزاسیون در روستا، سرانه کشت گلخانه در روستا، وجود حداقل یک کارشناس مرتبط با کشاورزی در روستا، درصد بهره‌برداران خرده‌مالک به عمده‌مالک، وجود صنایع کوچک تولیدی و فراوری در روستا، سرانه مرغ تخم‌گذار و بومی و درآمد سرانه تولیدات دامی
شاخص‌های امکانات و خدمات	وجود شبکه آب لوله‌کشی مناسب از لحاظ کیفیت و بهداشت در روستا، وجود شبکه برق سراسری در روستا، وجود شبکه گاز سراسری، وجود راه آسفالت مناسب
شاخص‌های ارتباطی	وجود دفتر پست و مخابرات در روستا، وجود امکان دسترسی به اینترنت، وجود دفتر ICT در روستا، وجود وسیله نقلیه عمومی در روستا برای ارتباط با شهر و دیگر روستاها
شاخص‌های بازرگانی و خدمات	وجود لبنیاتی، وجود قصابی، وجود قهوه‌خانه، وجود تعمیرگاه ماشین‌آلات، وجود شرکت تعاونی در روستا
شاخص‌های اداری	وجود شورای اسلامی، وجود مرکز خدمات کشاورزی، وجود بانک در روستا، وجود شرکت تعاونی وابسته به تعاونی روستایی، وجود مرکز یا ظرفیت‌های جذب توریست در روستا
شاخص‌های آموزشی و فرهنگی	وجود دبستان پسرانه فعال در روستا، وجود دبستان دخترانه فعال در روستا، وجود دبستان مختلط فعال در روستا، وجود مدرسه راهنمایی پسرانه فعال در روستا، وجود مدرسه راهنمایی دخترانه فعال در روستا، وجود دبیرستان دخترانه فعال در روستا، وجود مدرسه دبیرستان پسرانه فعال در روستا، امکان دسترسی به روزنامه‌ها، وجود مکان ورزشی در روستا، وجود کتابخانه رسمی یا غیر رسمی در روستا
شاخص‌های بهداشتی و درمانی	وجود خانه بهداشت در روستا، وجود مرکز بهداشتی و درمانی، تعداد روزهایی از سال که داروخانه در روستا فعال است، تعداد روزهایی که روستا پزشک دارد، تعداد روزهایی که روستا دندانپزشک دارد، تعداد روزهایی که روستا بهورز دارد، تعداد روزهایی که روستا ماما دارد، تعداد روزهایی که روستا بهیار دارد، تعداد روزهایی که روستا دامپزشک دارد، تعداد روزهایی که روستا تکنیسین دامپزشک دارد
شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی	تعداد خانوار ساکن در روستا، میزان جمعیت روستا، نسبت زنان شاغل به مردان، درصد جمعیت جویای کار نسبت به جمعیت روستا، درصد جمعیت فعال اقتصادی نسبت به جمعیت روستا، درصد پاسوادی در روستا، نسبت جنسی در روستا، نسبت افراد شاغل به کل جمعیت روستا، تعداد واحدهای مسکونی در روستا

نتایج

در این تحقیق، اطلاعات لازم برای اجرای این شیوه شاخص‌های تعیین‌شده جمع‌آوری شد و بر اساس عوامل مختلف برای همه روستاهای مشمول طرح با استفاده از نرم‌افزار EXCEL تجزیه و تحلیل شد. پس از مرتب‌سازی داده‌ها، رتبه‌های روستاها برای هر یک از عوامل به دست می‌آید. شایان ذکر است رتبه‌بندی و مرتب‌سازی روستاها بر اساس امتیازی که آورده‌اند محاسبه می‌شود و چون در این شیوه CL منفی مد نظر است بنابراین مرتب‌سازی بر اساس اکتساب حداقل امتیاز است؛ بدین معنی که روستاها بر اساس حداقل امتیاز به حداکثر امتیاز مرتب شده‌اند و دارنده پایین‌ترین امتیاز دارای بیشترین میزان توسعه است. از این روش در این تحقیق برای رتبه‌بندی روستاها و رتبه‌بندی عوامل هشتگانه دخیل در توسعه روستاها استفاده شده است. برای تعیین رتبه روستاها در پایان برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شاخص‌ها برای پایان سال چهارم برنامه توسعه به دست آمد و از طریق تاکسونومی عددی تجزیه و تحلیل شد که در جدول ۲ روستاها با توجه به شاخص‌های یکسان در همان سال رتبه‌بندی شدند.

جامعه آماری این مطالعه روستاهای حاشیه دشت یزد- اردکان بوده است. برای انتخاب نمونه، با توجه به گستردگی تعداد روستاها، روستاهایی که از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۹ (سال شروع طرح) مشمول طرح هادی روستا قرار گرفته‌اند مد نظر بوده‌اند. ویژگی اصلی قرارگرفتن این روستاها جمعیت بالای ۵۰ خانواری آن‌هاست. با عنایت به این موضوع تعداد روستاهای مشمول طرح‌های هادی ۴۸ روستا است.

در سال ۱۳۸۸، همه روستاها در شاخص‌های داشتن شبکه آب مناسب، برق سراسری و دسترسی به اینترنت سطح برخورداری یکسان دارند و همه رتبه‌بندی‌های انجام‌شده بر اساس ۶۴ شاخص باقی‌مانده انجام گرفته است. برای سنجش روایی آزمون‌های مذکور از روش روایی محتوایی استفاده شده است. برای تحقق این امر نظر متخصصان در مورد شاخص‌های توسعه‌یافتگی روستاهای حاشیه دشت یزد- اردکان دریافت شد و چندین بار در فرایند رفت‌وبرگشت پرسش‌ها اصلاح و بازنگری شدند؛ همچنین برای سنجش پایایی بخش پاسخ‌های ارائه‌شده در مورد شاخص‌های توسعه- یافتگی از روش آلفای کرونباخ بر اساس خرده‌مقیاس‌ها استفاده شد (Gliem and Gliem, 2003). در این بخش، ضریب پایایی آزمون ۰/۷۲۳ محاسبه شد.

جدول ۲. رتبه کلی روستاهای دشت اردکان یزد با استفاده از روش تاکسونومی در سال ۱۳۸۸

رتبه	امتیاز	ردیف	نام روستا	رتبه	امتیاز	ردیف	نام روستا	رتبه	امتیاز	ردیف	نام روستا
۱	۰/۷۷۹	۱۷	سر یزد	۱۷	۰/۸۵۵	۳۳	حسین آباد	۳۳	۰/۹۱۵	۱	ترک آباد
۲	۰/۸۰۹	۱۸	احمد آباد مشیر	۱۸	۰/۸۶	۳۴	کافی آباد	۳۴	۰/۹۱۹	۲	همت آباد
۳	۰/۸۱۳	۱۹	خویدک	۱۹	۰/۸۶	۳۵	چاه اکرمی	۳۵	۰/۹۲	۳	بفروئیه
۴	۰/۸۱۵	۲۰	شرب العین	۲۰	۰/۸۶۳	۳۶	مراد آباد	۳۶	۰/۹۲۳	۴	شرف آباد
۵	۰/۸۱۶	۲۱	شمسی	۲۱	۰/۸۶۸	۳۷	تنگ چنار	۳۷	۰/۹۳۶	۵	حسن آباد میبد
۶	۰/۸۲۴	۲۲	عز آباد	۲۲	۰/۸۷۲	۳۸	کریم آباد	۳۸	۰/۹۳۹	۶	رکن آباد
۷	۰/۸۳۷	۲۳	خیر آباد	۲۳	۰/۸۷۷	۳۹	سید میرزا	۳۹	۰/۹۳۹	۷	بندر آباد
۸	۰/۸۳۸	۲۴	ابراهیم آباد	۲۴	۰/۸۸۲	۴۰	کذاب	۴۰	۰/۹۴۲	۸	محمد آباد
۹	۰/۸۴	۲۵	میرک آباد	۲۵	۰/۸۸۲	۴۱	مزرعه نو	۴۱	۰/۹۴۳	۹	صدر آباد
۱۰	۰/۸۴۳	۲۶	حسن آباد	۲۶	۰/۸۸۹	۴۲	شحنه	۴۲	۰/۹۶۲	۱۰	قوام آباد
۱۱	۰/۸۴۶	۲۷	خورمیز علیا	۲۷	۰/۸۸۹	۴۳	مهدی آباد	۴۳	۰/۹۶۳	۱۱	حجت آباد س
۱۲	۰/۸۴۸	۲۸	عیش آباد	۲۸	۰/۸۹	۴۴	خمسیان	۴۴	۰/۹۷۱	۱۲	ده نو
۱۳	۰/۸۵	۲۹	اکرم آباد	۲۹	۰/۸۹۴	۴۵	حسین آباد	۴۵	۰/۹۷۸	۱۳	اسلام آباد
۱۴	۰/۸۵۱	۳۰	بهادران	۳۰	۰/۸۹۵	۴۶	هامانه	۴۶	۰/۹۸۵	۱۴	مهر آباد
۱۵	۰/۸۵۱	۳۱	مدوار	۳۱	۰/۹۰۲	۴۷	اتابک	۴۷	۰/۹۹۹	۱۵	خورمیز سفلی
۱۶	۰/۸۵۳	۳۲	عصمت آباد	۳۲	۰/۹۰۵	۴۸	چاه مدرسی	۴۸	۱/۰۲۷	۱۶	فهرج

تعداد روستاهای توسعه یافته=۱۹

تعداد روستاهای کمتر توسعه یافته=۲۲

تعداد روستاهای توسعه نیافته=۷

بررسی جدول بالا نشان می‌دهد که اختلاف امتیاز کل روستاها ۰/۲۴۲ امتیاز است که اگر اختلاف سطوح به طور مساوی محاسبه شود، روستاهایی که امتیازی بین ۰/۷۹۹ تا ۰/۸۶۱ دارند سطح برخورداری‌شان بالاست و روستاهایی که امتیاز بین ۰/۸۶۱ تا ۰/۹۴۴ دارند برخورداری نسبی و دارندگان امتیاز بین ۰/۹۴۴ تا ۱/۰۲۷ پایین‌ترین سطح برخورداری را دارند. در جدول ۲، تعداد روستاهای توسعه یافته، روستاهای کمتر توسعه یافته و توسعه نیافته آورده شده است. حال، برای مشخص شدن رتبه هر یک از عوامل در این سال برای نمونه سه روستای رتبه نخست را همراه با رتبه کل و عوامل دخیل در این رتبه در جدول ۳ آورده شده است.

در جدول بالا، روستای ترک‌آباد با امتیاز ۰/۷۷۹ و روستای چاه مدرسی با امتیاز ۱/۰۲۷ در رتبه آخر توسعه‌یافتگی روستاها قرار می‌گیرند و اختلاف امتیاز بین توسعه‌یافته‌ترین روستا و کم توسعه‌یافته‌ترین روستا به ۰/۲۴۸ امتیاز رسیده است. مقایسه بزرگی و کوچکی این امتیاز در سال‌های مختلف نشان‌دهنده بزرگ‌تر یا کوچک‌تر شدن فاصله توسعه‌ای روستاهاست.

در پژوهش انجام شده در سال ۱۳۸۸ نیز روستاهای دشت اردکان- یزد را می‌توان بر اساس امتیازهای کسب شده به روش تاکسونومی به سه دسته روستاهای توسعه یافته یا روستاهای برخوردار نسبت به سایر روستاها، روستاهای کمتر توسعه یافته و روستاهای توسعه نیافته تقسیم‌بندی کرد.

جدول ۳. رتبه عوامل هشتگانه سه روستای انتخاب شده در دشت اردکان- یزد در روش تاکسونومی در سال ۱۳۸۸

نام روستا	شاخص کل	کشاورزی	اداری و سیاسی	بهداشت	آموزش	ارتباطات	زیربنایی	جمعیت	خدماتی
ترک آباد	۱	۱۶	۴	۲	۱	۱	۱	۲	۳
محمد آباد	۲	۲۹	۴	۱	۱	۱	۱	۱۵	۳
بفروئیه	۳	۴۱	۱	۵	۱	۱	۱	۱	۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

می‌توان مقایسه برخورداری بین روستاها و کمبود و ضعف عوامل مختلف در روستا را شناخت و با برنامه‌ریزی مناسب برای رفع کمبودها کوشید.

در جدول ۴، روستاها به طور مجزا بر اساس عوامل هشتگانه در تحقیق حاضر مرتب شده‌اند، به طوری که رتبه هر روستا بر این اساس مشخص شده و با بررسی این رتبه‌ها

جدول ۴. رتبه روستاها بر اساس شاخص‌های هشتگانه

نام روستا	شاخص آموزشی	شاخص	شاخص	شاخص	شاخص اداری	شاخص	شاخص
ابراهیم آباد	۱۵	۲۵	۲۱	۳	۱۷	۴	۷
اتابک	۲۶	۴۶	۴۰	۴	۳۵	۷	۱۰
احمد آباد مشیر	۱۱	۶	۲۶	۱	۱۱	۴	۳
اکرم آباد	۷	۱۲	۴۲	۱	۷	۷	۹
بفروئیه	۱	۱	۴۱	۱	۵	۱	۳
بندر آباد	۱۰	۳۲	۶	۳	۲۲	۴	۵
بهادران	۹	۳۴	۳۴	۲	۱۲	۱	۱
ترک آباد	۱	۲	۱۶	۱	۲	۴	۳
تنگ چنار	۸	۴۲	۴۸	۲	۴	۴	۱
چاه اکرمی	۳	۱۷	۴۴	۲	۳۱	۶	۷
چاه مدرسی	۳۰	۴۷	۲۲	۲	۳۷	۹	۱۲
حجت آباد س	۲۱	۱۳	۹	۱	۲۵	۵	۶
حسن آباد	۲۲	۳۱	۱۲	۲	۲۵	۵	۱۰

ادامه جدول ۴. رتبه روستاها براساس شاخص‌های هشتگانه

نام روستا	شاخص آموزشی	شاخص	شاخص	شاخص	شاخص اداری	شاخص	شاخص
حسن آباد میبد	۱۳	۷	۷	۱	۱۹	۵	۱۰
حسین آباد	۲۹	۳۶	۳۱	۲	۳۷	۷	۱۲
حسین آباد ر	۲۲	۲۶	۲۳	۲	۲۹	۷	۷
خمسیان	۲۵	۳۰	۳۹	۴	۳۶	۷	۱۱
خورمیز سفلی	۷	۲۱	۱۴	۲	۲۰	۴	۱
خورمیز علیا	۱۰	۱۴	۲۸	۲	۲۸	۱	۳
خویدک	۱۲	۲۰	۱۳	۴	۲۷	۷	۵
خیر آباد	۱	۵	۴۷	۱	۳	۶	۲
ده نو	۵	۳	۳۳	۱	۶	۳	۳
رکن آباد	۲	۴	۲۰	۱	۱۰	۱	۷
سررزد	۱۱	۴۱	۵	۲	۳۴	۴	۳
سید میرزا	۲۷	۱۹	۳۰	۳	۳۰	۷	۱۰
شحنه	۱۳	۴۵	۴۳	۳	۲۴	۸	۷
شرب العین	۲۴	۴۰	۳	۲	۳۲	۵	۱۱
شرف آباد	۷	۱۸	۸	۱	۱۸	۴	۸
شمسی	۱۱	۱۱	۲۵	۱	۱۶	۴	۶
صدر آباد	۴	۲۷	۱۵	۳	۹	۴	۳
عز آباد	۱۶	۴۴	۴	۳	۳۷	۵	۴
عصمت آباد	۱۹	۲۹	۱۸	۲	۳۴	۴	۸
عیش آباد	۴	۹	۴۵	۲	۸	۶	۱
فهرج	۳	۱۰	۲۷	۱	۱۵	۴	۱
قوام آباد	۲۸	۴۸	۱	۲	۳۲	۵	۱۱
کافی آباد	۱۷	۳۸	۲۴	۴	۱۴	۱	۸
کذاب	۲۰	۳۷	۱۹	۴	۳۶	۵	۱۲
کریم آباد	۹	۳۵	۳۶	۴	۲۶	۷	۵
محمد آباد	۱	۱۵	۲۹	۱	۱	۴	۳
مدوار	۱۵	۸	۳۷	۲	۲۱	۶	۶
مراد آباد	۱۴	۱۶	۴۶	۲	۱۳	۶	۱
مزرعه نو	۲۳	۲۸	۳۵	۲	۳۳	۶	۶
مهدی آباد	۲۲	۳۹	۳۲	۴	۳۴	۷	۸
مهر آباد	۱۳	۲۳	۱۳	۱	۱۷	۵	۳
اسلام آباد/	۶	۲۲	۱۱	۳	۲۵	۴	۵
میرک آباد	۴	۲۴	۱۷	۴	۲۹	۵	۵
هامانه	۲۵	۴۳	۳۸	۴	۲۵	۵	۱۲
همت آباد	۱۸	۳۳	۲	۳	۲۳	۲	۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تمام شاخص‌ها برای اکتساب رتبه در این روش مهم است و محاسبه می‌شود.

نتایج این جدول مشابه مطالعه Wei and Kim (2002) بیانگر آن است که روند توسعه‌یافتگی در بین مناطق مختلف بر اساس شاخص‌های مختلف یکسان نیست. در ادامه، به مقایسه رتبه‌بندی روستاها در طول اجرای برنامه سوم و چهارم توسعه با توجه به تغییرات صورت‌گرفته در میزان جمعیت روستاها پرداخته می‌شود. در جدول ۵، جمعیت روستاها در سال ۱۳۸۸ همراه با رتبه آن‌ها در همان سال آورده شده است. با بررسی این جدول ارتباط میزان توسعه‌یافتگی روستاها و جمعیت مشخص می‌شود.

همان‌طور که در جدول ۴ آمده است، روستاها در عوامل مختلف مانند کشاورزی، بهداشت، جمعیت و غیره رتبه‌های متفاوتی دارند که در مجموع توانستند رتبه‌های مختلفی را به دست آورند. مزیت این گونه دسته‌بندی‌ها و تجزیه و تحلیل‌ها تعیین رتبه به صورت برآورد مجموع تأثیر عوامل در روستاهاست؛ از این رو مشخص‌بودن رتبه در این عوامل می‌تواند بیان‌کننده جایگاه روستا در میان روستاهای تعیین شده باشد و با بررسی امکانات و پتانسیل‌های روستا می‌توان در مورد تقویت شاخص‌ها اقدام کرد. در این مورد نیز ممکن است روستایی که در این رتبه‌بندی مقام اول را کسب کرده است در هیچ‌کدام از شاخص‌ها به‌تنهایی رتبه اول را کسب نکرده باشد و این گویای این مطلب است که ارزش یا امتیاز

جدول ۵. مقایسه رتبه روستاها با میزان جمعیت آن‌ها به روش تاکسونومی

نام روستا	رتبه سال ۱۳۸۸	جمعیت سال ۱۳۸۸ به نفر	نام روستا	رتبه سال ۱۳۸۸	جمعیت سال ۱۳۸۸ به نفر
ابراهیم آباد	۲۴	۱۲۱۴	سید میرزا	۳۹	۶۱۴
اتابک	۴۷	۲۱۱	شحنه	۴۲	۱۱۶۳
احمد آباد م	۱۸	۲۸۰۵	شرب العین	۲۰	۱۰۴
اکرم آباد	۲۹	۴۹۸۵	شرف آباد	۴	۷۲۵
بفروئیه	۳	۶۱۲۰	شمسی	۲۱	۱۲۶۵
بندر آباد	۷	۶۹۵	صدر آباد	۹	۱۳۰۹
بهادران	۳۰	۱۳۱۱	عز آباد	۲۲	۳۱۵
ترک آباد	۱	۲۷۳۵	عصمت آباد	۳۲	۱۰۳۹
تنگ چنار	۳۷	۱۱۷۹	عیش آباد	۲۸	۷۰۰۹
چاه اکرمی	۳۵	۳۰۷۵	فهرج	۱۶	۲۸۵۶
چاه مدرسی	۴۸	۳۸۹	قوام آباد	۱۰	۸۴
حجت آبادس	۱۱	۵۳۶	کافی آباد	۳۴	۲۰۶
حسن آباد	۲۶	۴۷۵	کذاب	۴۰	۱۱۹
حسن آباد م	۵	۸۹۸	کریم آباد	۳۸	۱۳۰۸
حسین آباد	۴۵	۲۳۹	محمد آباد	۸	۲۷۵۶
حسین آباد ر	۳۳	۱۳۵۴	مدوار	۳۱	۱۲۱۵
خمسیان	۴۴	۱۸۱	مراد آباد	۳۶	۱۶۰۵
خورمیز سفلی	۱۵	۲۷۳۵	مزرعه نو	۴۱	۲۰۳
خورمیز علیا	۲۷	۲۲۰۹	مهدی آباد	۴۳	۵۲۸
خویدک	۱۹	۱۰۵۰	مهر آباد	۱۴	۸۴۸
خیر آباد	۲۳	۸۱۴۲	اسلام آباد	۱۳	۱۱۸۶
ده نو	۱۲	۳۱۸۶	میرک آباد	۲۵	۵۴۳
رکن آباد	۶	۱۹۶۵	هامانه	۴۶	۱۸۱
سریزد	۱۷	۵۸۶	همت آباد	۲	۳۹۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

دست آورده است. نتیجه آنکه در روش تاکسونومی جمعیت ملاک اصلی در میزان برخورداری و رتبه‌بندی روستاها نیست. در این قسمت، فاصله روستاها تا نزدیک‌ترین شهر و تأثیر آن بر رتبه روستاها بررسی می‌شود. در جدول ۶، فاصله روستا تا نزدیک‌ترین شهر همراه با رتبه روستا به روش تاکسونومی طی سه دوره زمانی این تحقیق آورده شده است.

همان‌طور که در جدول ۵ مشخص شده است، روستاها بر اساس جمعیت رتبه‌بندی نشده‌اند بلکه روستاهای این دشت هرچند دارای جمعیت زیاد بوده‌اند ممکن است در رتبه‌های پایین از لحاظ میزان برخورداری قرار گیرند؛ مانند روستای عیش‌آباد و برعکس روستاهایی در این دشت قرار دارند که با وجود جمعیت کم، رتبه مناسب از لحاظ برخورداری دارند؛ مانند روستای همت‌آباد که با جمعیت ۳۹۸ نفر در پایان سال ۱۳۸۸ رتبه دوم را بین روستاها به

جدول ۶. مقایسه رتبه‌بندی روستاها با توجه به فاصله آن‌ها تا نزدیک‌ترین شهر به روش تاکسونومی

نام روستا	رتبه سال ۱۳۸۸	فاصله تا نزدیک‌ترین شهر به کیلومتر	نام روستا	رتبه سال ۱۳۸۸	فاصله تا نزدیک‌ترین شهر به کیلومتر
ابراهیم آباد	۲۴	۱۸	سید میرزا	۳۹	۱۰
اتابک	۴۷	۳۰	شحنه	۴۲	۲۵
احمد آباد م	۱۸	۱۵	شرب العین	۲۰	۳۵
اکرم آباد	۲۹	۸	شرف آباد	۴	۱۴
بفروئیه	۳	۵	شمسی	۲۱	۱۸
بندر آباد	۷	۱۸	صدر آباد	۹	۱۵
بهادران	۳۰	۴۵	عز آباد	۲۲	۱۷
ترک آباد	۱	۵	عصمت آباد	۳۲	۳۵
تنگ چنار	۳۷	۳۰	عیش آباد	۲۸	۱۵
چاه اکرمی	۳۵	۱۶	فهرج	۱۶	۲۰
چاه مدرسی	۴۸	۱۴	قوام آباد	۱۰	۳۲
حجت آبادس	۱۱	۱۴	کافی آباد	۳۴	۴۵
حسن آباد	۲۶	۱۷	کذاب	۴۰	۳۰
حسن آباد م	۵	۵	کریم آباد	۳۸	۴۰
حسین آباد	۴۵	۴۲	محمد آباد	۸	۸
حسین آباد ر	۳۳	۲۵	مدوار	۳۱	۲۵
خمسیان	۴۴	۵۲	مراد آباد	۳۶	۳۵
خورمیز سفلی	۱۵	۸	مزرعه نو	۴۱	۵۳
خورمیز علیا	۲۷	۱۰	مهدی آباد	۴۳	۵۰
خویدک	۱۹	۳۵	مهر آباد	۱۴	۷
خیر آباد	۲۳	۱۲	اسلام آباد	۱۳	۲۲
ده نو	۱۲	۱۲	میرک آباد	۲۵	۲۸
رکن آباد	۶	۱۰	هامانه	۴۶	۴۰
سریزد	۱۷	۳۵	همت آباد	۲	۲۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۳. سرانه پایین درآمد کل در بخش کشاورزی در روستاهای نزدیک مراکز شهرستان یا استان نشان‌دهنده این مطلب است که این نوع روستاها به مناطق ارزان‌قیمت برای فعالان دیگر بخش‌هایی که به طور عمده در مراکز شهری هستند تبدیل شده‌اند و تغییر کاربری اراضی نیز در این روستاها به دلیل درآمد سرانه پایین بخش کشاورزی محتمل خواهد بود؛

۴. در روش تاکسونومی، اغلب روستاهایی که دارای فاصله کمتری از شهر بودند رتبه بالاتری از توسعه داشتند. بر اساس این نتایج پیشنهاد می‌شود که این‌گونه رتبه‌بندی‌ها پایه و مبنایی برای برنامه‌ریزی‌های روستاها در نظر گرفته شود. برای این منظور لازم است که رتبه‌بندی بیان‌شده در تمام نقاط کشور در بلندمدت طراحی شود. با استفاده از رتبه‌بندی روستاها می‌توان روستاهایی که امکانات و خدمات پایین‌تر دارند در اولویت طرح‌ها و پروژه‌ها قرار داد تا کمبودها جبران شود.

یکی از معضلات روستاهای این دشت کمی جمعیت روستاهاست که از لحاظ اقتصادی اختصاص بعضی از خدمات و امکانات توجیه‌پذیر نیست. وجود آمارهای خردتر، مانند آنچه در بخش کشاورزی جمع‌آوری شده بود، در سایر بخش‌ها به‌ویژه در بخش‌های عمرانی روستاها می‌تواند رتبه‌های دقیق‌تری از روستاهای دشت اردکان- یزد را در اختیار پژوهشگران قرار دهد.

همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده شد، روستاها در هر شاخص رتبه‌های متفاوتی دارند؛ پس می‌توان با بررسی علل توسعه‌یافتگی در هر شاخص در هر روستا الگوی مناسبی برای روستاهای کمتر توسعه یافته ارائه کرد؛ همچنین در جدول ۵ نیز مشاهده شد که برخی روستاهای حاشیه دشت اگرچه پرجمعیت هستند ممکن است در رتبه‌های پایین از لحاظ میزان برخورداری قرار گیرند؛ پس در این روستاها وضعیت نسبت به روستاهای کم جمعیت‌تر بحرانی‌تر است؛ چرا که سرانه شاخص‌های توسعه‌یافتگی در این روستاها در حداقل مقادیر خود است؛ پس توجه به این روستاها برای برون‌رفت از وضعیت موجود در اولویت قرار دارد. در نهایت، تعامل و همکاری تمام بخش‌های دخیل در توسعه روستا می‌تواند شتاب‌دهنده‌ای را به توسعه همه‌جانبه روستاهای دشت بدهد.

آنچه از جدول بالا مشخص می‌شود این نکته است که فاصله تا مرکز شهر عاملی تأثیرگذار است، به طوری که بیشتر روستاهایی که فاصله کمتری به شهر دارند، از رتبه‌های مناسب‌تری در این رتبه‌بندی برخوردارند. نتیجه اینکه فاصله روستاها تا شهر عاملی تأثیرگذار در برخورداری روستاهاست؛ هرچند که چند استثنا نیز ممکن است در این نتیجه‌گیری وجود داشته باشد؛ مانند اکرم‌آباد که با وجود فاصله ۸ کیلومتری تا نزدیک‌ترین شهر رتبه ۲۹ را در روش تاکسونومی به دست آورده است. از این نظر مطالعه حاضر مشابه با مطالعه Karami and Abdeslahi (2010) است که در آن فاصله از شهر یکی از عوامل اثرگذار در رتبه روستاهاست.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر پایه نتایج این مطالعه در روش تاکسونومی تعداد رتبه‌ها در عوامل جمعیتی و کشاورزی یکسان بود؛ یعنی در هر دو شیوه ۴۸ رتبه در این دو عامل مشاهده شد و به نظر می‌رسد در رتبه‌بندی روستاها نیز نقش مؤثری را ایفا کرده‌اند. در مجموع، رتبه‌بندی‌های به‌دست‌آمده برای روستاها می‌تواند نمای کلی از روستا و وضعیت برخورداری یا محرومیت روستا را روشن کند و زمینه را برای برنامه‌ریزی‌های مناسب برای رفع کمبودها یا اجرای برنامه‌های توسعه‌ای برای تأثیرگذاری بر روی عوامل توسعه‌ای با سیاست‌گذاری مناسب فراهم آورد. نکته دیگر اینکه روستاهای نزدیک‌تر به مراکز شهرستان و استان از امکانات و خدمات بیشتری و جمعیت بیشتر برخوردار بوده‌اند؛ ولی از لحاظ عامل کشاورزی، که منبع اصلی درآمد روستاییان مطرح است، رتبه‌های خوبی ندارند؛ برای مثال روستای بفرئیه با جمعیت ۶۱۲۰ نفر از لحاظ عامل کشاورزی در سال ۱۳۸۸ رتبه ۴۴ را دارد. در مجموع، می‌توان نتایج کلی زیر را از این مطالعه دریافت:

۱. روستاهای دشت اردکان- یزد سطوح توسعه‌ای متفاوتی دارند؛
۲. بر اساس نتایج این مطالعه، رتبه روستاها از لحاظ عوامل کشاورزی، جمعیتی، بهداشتی، آموزشی، فرهنگی، اداری و سیاسی برآورد شده است که می‌تواند در پیشبرد اهداف توسعه در سایر روستاهای کمتر توسعه یافته به کار گرفته شود؛

REFERENCES

- Asayesh, H. (2000). Rural Planning Principles and Methods, Press Center of Payam Noor University. (In Farsi).
- Bayat, M. (2010). Rural development evaluation in Kavar city of Shiraz by using Cluster Analysis, *Journal of Geography and Environmental Planning*, 1, 113-131. (In Farsi).
- Bhatia, V.K. and Rai. S.C .2004.Evaluation of socio-economic development in small areas, New Delhi.
- Gliem, J. A and Gliem, R. R. (2003). Calculating interpreting and reporting Cronbach's Alpha reliability coefficient for Likert-Type Scales. Presented in 2003 Midwest research to practice conference in adults, Continuing and Community Education, 82-88.
- Jomehpur, M. (2006). Kariz (aqueduct) indigenous culture and knowledge achievements of littoral habitats of desetr and its Systems related in Iran and its Sustainable use (Aqueduct of Kashan), *Journal of Social Sciences*, 33, 27-64. (In Farsi).
- Kalantari, Kh. (2003). Processing and data analysis in Social Research – Economic, Sharif Press, Tehran. (In Farsi).
- Karami, A and Abdeslahi, A. (2011). The rate of development of rural areas in kohgiluyeh-Boyerahmad province by using Fuzzy method. *Research of Agricultural Economics*, 3, 117-136. (In Farsi).
- Mansourfar, K. (1997). Statistical methods. Tehran University Press. Tehran. (In Farsi).
- Statistical Center of Iran. (2010). Statistical yearbook of Yazd, identification of villages and towns of the city of Yazd, Ardakan, Meybod, Sadough and Mehriz. (In Farsi).
- Todaro, M. (1987). Economic development in the Third World, Translated by Gholam Ali Farjai, High Institute of Research on Development, Koohsar Publication.
- Wei, Y. D. and S. Kim. (2002). Widening inter-county inequality in Jiangsu province, China, 1950-95', *Journal of Development Studies*, 38, 142-164.